

Datum 2022-10-28

Till:

Finansdepartementet
fi.remissvar@regeringskansliet.se
di.ofa.ko@regeringskansliet.se

diarienummer FI2022/02280

Remissvar gällande betänkandet Skydd för konsumenters kollektiva intressen – genomförande av EU:s grupptalandirektiv (SOU 2022:42)

Sveriges Konsumenter har fått möjlighet att svara på remiss gällande betänkandet Skydd för konsumenters kollektiva intressen – genomförande av EU:s grupptalandirektiv. Vi har också suttit med i utredningen gällande genomförande av EU:s grupptalandsdirektiv.

Betänkandet innehåller förslag på hur EU-direktivet 2020/1828 om grupptalan för att skydda konsumenters kollektiva intresse, och om upphävande av direktiv 2009/22/EG, ska genomföras i svensk rätt. Direktivet ska implementeras i ny svensk lag 25 juni 2023.

Vi välkomnar förslaget på en ny lag som ger bättre förutsättningar för ideella konsumentorganisationer att föra grupptalan både när det gäller förbudsreläggande och gottgörelse, både vid inhemsk och gränsöverskridande talan inom unionen. Detta kommer att ge goda förutsättningar till ett bättre skydd för konsumenters kollektiva intressen genom utökade, tydliga och unionsgemensamma regler vid grupptalan för ideella organisationer. Det kommer också göra det lättare för konsumenter att vid en grupptalan känna sig trygga med att det är en seriös och oberoende organisation som agerar utan vinstintresse, och inte har något annat syfte än att skydda konsumenters kollektiva intresse. Att utredningen föreslår en tredjepartsfinansiering ser vi också som en förutsättning för en ideell konsumentorganisation att överhuvudtaget kunna driva en grupptalan. Dels är det en trygghet för konsumenten att man vet att oavsett om man vinner eller förlorar så kommer det inte att kosta den enskilde konsumenten något, dels riskerar inte konsumentorganisationen höga kostnader i form av egna eller motpartens rättegångskostnader.

Däremot delar vi inte utredningens slutsats att det bara är opt-in, det vill säga att man i förväg måste ansluta sig till en grupptalan, som ska gälla om man ska omfattas av gruppen. Skulle man i stället ha ett opt-out förfarande som omfattar alla konsumenter som skulle kunna vara berörda av talan, skulle en större grupp konsumenter beröras av en dom. Detta är särskilt viktigt när det gäller gottgörelse. Opt-out skulle stärka den enskildes rättsskydd och vara särskilt viktigt när det gäller tvister där många konsumenter har ett anspråk men det tvistiga beloppet är litet. Håller

Box 38001, 100 64 Stockholm
BESÖK Hornsgatan 172
TELEFON 08 674 43 00
info@sverigeskonsumenter.se
www.sverigeskonsumenter.se

man fast vid opt-in riskerar grupperna bli så små att det kommer bli omöjligt att hitta någon kommersiell aktör som vill finansiera en sådan grupptalan.

Bakgrund

Sveriges Konsumenter erbjuder genom sin verksamhet Konsumentcentrum, konsumentvägledning på entreprenad åt Sigtuna och Upplands-Bro kommun, Enskede-Årsta-Vantör och Östermalms stadsdelar. Vi erbjuder också i projektform konsumentvägledning åt de tre stora pensionärsorganisationerna PRO, SPF Seniorerna och SKPF, tre av våra medlemsorganisationer. Både från våra medlemsorganisationer och från de samtal vi får i vår konsumentvägledning får vi höra hur man vid tvist med företag inte vågar gå vidare till domstol, även om man fått rätt i ARN, men företaget trots detta inte följt beslutet. Dels för att man inte vill eller har råd att riskera kostnader som skulle uppstå vid förlust och för att man tycker att det är för lite pengar att tvista om, eller så har man inte kunskap eller förmåga att gå vidare med en stämningsansökan.

Erfarenheter från grupptalanrättegångar enligt gamla grupptalanslagen

I Sverige har vi haft möjlighet till grupptalan genom lag 2002:599 om grupprättegång, där det finns bestämmelser om åtgärder för rättelse. Det är och genom marknadsföringslagen (2008:486) möjligt för Konsumentombudsmannen, en näringsidkare som berörs av marknadsföringen eller en sammanslutning av konsumenter, näringsidkare eller löntagare att föra talan gällande förbud eller åläggande enligt 23, 24, eller 25 §§ gällande förbud och åläggande. Ändå har antalet grupprättegångar sedan dess bara drivits i ett tjugotal fall.

Regeringen gjorde 2008 en enkätundersökning där en av slutsatserna som kom fram var att ”Lagen om grupprättegång måste anses ha ökat den enskildes tillgång till rättsväsendet. Ett antal grupprättegångar pågår för att genomdriva anspråk som den enskilde troligen annars inte skulle göra gällande. På grund härav får möjligheten till grupptalan ses som ett positivt tillskott till den svenska processrätten. Lagen kan dock hittills inte sägas ha infriat förhoppningarna när det gäller effektivitet. Särskilt gäller detta hanteringen av de särskilda processförutsättningarna som har visat sig vara tämligen svåra att tillämpa.” (*Utvärdering av lagen om grupprättegång DS 2008:74 sid 15*) Sedan dess är det bara ytterligare ett fåtal grupprättegångar som initierats.

Opt out

Som skäl för ett opt out-förfarande kan framhållas att ett sådant förfarande i regel leder till större grupper vilket stärker den enskildes rättsskydd. Det gäller särskilt när många personer har ett anspråk som för var och en rör ett litet belopp. Genom att talan omfattar många personer blir de processekonomiska vinsterna större. Dessutom är risken för upprepat processande mindre, vilket ökar svarandenas trygghet och minskar risken för motstridiga avgöranden.

Vid införandet av lagen om grupprättegång uppskattades att cirka 15–20 grupprättegångar skulle komma att inledas per år. Så har det inte blivit. Enligt statistik från Domstolsverket understiger det totala antalet grupprättegångar sedan lagen trädde i kraft 20 stycken.

Endast ett mål har förts som offentlig grupptalan, några som organisationstalan, och den största andelen som enskild grupptalan.

Processformen grupptalan har alltså inte använts i någon större omfattning. Det opt in-förfarande som valdes av den svenska lagstiftaren när lagen om grupprättegång infördes kan antas ha bidragit till detta, samt svårigheten att finansiera en grupptalan. Mot denna bakgrund tycker Sveriges Konsumenter att någon form av opt out-förfarande på nytt bör övervägas. De principiella invändningar som har tagits upp mot opt out-systemet är framför allt att personer riskerar att omfattas av en rättprocess utan att veta om det. Under beredningen av lagen om

grupprättegång förde flera remissinstanser också fram risken för s.k. legal blackmail, dvs. missbruk genom att företag utsätts för otillbörliga påtryckningar (se prop. 2001/02:107 s. 29 ff.). Men utgår man från lagstiftarens syfte att förebygga, klarlägga rättsläget och att öka enskildas tillgång till domstolsprövning anser vi att syftet överväger de eventuella risker vilka inte i någon utsträckning har realiserats.

Lagstiftaren verkar inte heller ha sett de farhågor med ett opt out-förfarande som avgörande för det val man gjorde (se a. prop. s. 63 ff.). Opt-out är dessutom accepterat i flera andra länder. Ett opt out-förfarande behöver inte heller omfatta alla grupptalantvister. Det kan begränsas till vissa situationer. I Norge finns en s.k. opt out ventil som omfattar situationer där de individuella beloppen är så små att de annars inte kommer att kunna göras gällande processuellt. I de fallen kan rätten bestämma att gruppmedlemmarna ges en automatisk gruppmedlemskap med möjlighet till utträde ur gruppen. I Danmark kan ett opt out-förfarande tillämpas vid offentlig grupptalan om talan avser små individuella anspråk. Enligt den här utredningen skulle det i och för sig finnas flera goda skäl att i samband med att grupptalandirektivet införlivas i svensk rätt överväga om någon form av opt out-system bör införas i syfte att stärka det processuella rättsskyddet för konsumenterna. Detta genom att utforma en väl fungerande ordning som tillgodoser de behov som i dag finns för att stärka konsumenters rättsskydd och som uppfyller nödvändiga rättssäkerhetskrav.

I utredningen menar man dock att detta kräver en ordentlig genomgång och analys av situationen på konsumentområdet. En sådan analys skulle behöva inkludera samråd med såväl organisationer som företrädare konsumentintressen och näringslivsintressen. Det finns ett antal avgränsningar av en opt out-ordning som skulle behöva övervägas, liksom vilken lagteknisk lösning som skulle väljas och hur rättssäkerhetsgarantierna skulle utformas. Detta anser man inte har varit möjligt att göra inom ramen för denna utredning. Sveriges Konsumenter tycker inte att de skäl man anfört, att man inte inom utredningens ram haft möjlighet att närmare utreda opt-out vid grupptalan, är tillräckligt starka skäl för att inte öppna upp för en sådan ordning. Vi föreslår att opt-out möjligheten fortsatt och skyndsamt ska utredas för att den ska kunna användas åtminstone vid vissa grupprättegångar. Vi ser det som en förutsättning för att få så många konsumenter som möjligt ska få del av det konsumentskydd som direktivet syftar till och att det ska bli möjligt att skapa en tillräckligt stor grupp för att en grupptalan ska bli verklighet. Annars riskerar även denna lagändring att bara bli en möjlighet på pappret, och inte en möjlighet att genom grupprättegångar komma åt de företeelser på marknaden där många konsumenter råkar illa ut, men kravet inte är tillräckligt stort, eller då konsumenten av andra skäl inte själv vill eller vågar föra process. Detta samtidigt som företaget kan fortsätta med sina överträdelse.

Tredjepartsfinansiering

För att öka lagens genomslagskraft och effektivitet har en genomgång åter gjorts av möjligheterna att fördela kärandens ansvar för rättegångskostnader, så att inte gruppmedlemmarna ensam får bära hela risken. Denna genomgång har lett fram till att uttryckligen ange att godkända enheter har rätt och möjlighet att uppta tredjepartsfinansiering och att finansierare kan betinga sig en del av processutslaget.

Man kan överväga om den föreslagna bestämmelsen bör innehålla en begränsning av hur stor andel av processutslaget som ska få tillfalla finansieraren vid vinst. Men eftersom vi har avtalsfrihet finns det redan idag möjlighet för käranden och en gruppmedlem att avtala om ersättning till en

finansier utan inskränkningar. Med hänsyn till det begränsade ekonomiska ansvaret för en gruppmedlem finns det enligt utredningen inte något behov av skydd genom att inskränka avtalsfriheten för medlemmarna. Det bör också beaktas att det i den godkända enhetens uppgift att föra talan för gruppmedlemmarnas räkning, ligger ett ansvar att agera på ett sätt som står i överensstämmelse med medlemmarnas intressen.

Dessutom finns ett krav i lagen om grupprättegång på att talan som regel ska föras med hjälp av ombud, och att ombudet ska vara advokat. Utredningen bedömer alltså att någon ytterligare begränsning inte ska införas.

Kommersiella aktörer som ingår avtal om sådan finansiering har som regel noga bedömt sannolikheten till framgång i processen eftersom arrangemanget oftast innebär att finansören vid förlust inte får någon ersättning alls och dessutom måste betala motpartens rättegångskostnader. Det finns alltså inte skäl att anta att tvistinvestering skulle leda till en ökning av obefogade processer.

En förutsättning för att sådan finansiering ska vara tillåten är dessutom att bestämmelserna i artikel 10, som syftar till att förhindra intressekonflikter och rättegångsmissbruk, följs. Utredningens förslag innebär att en tredje part inte får påverka de processuella beslut som den godkända enheten fattar, om det skulle vara till skada för gruppmedlemmarnas intressen. Vidare får en grupptalan om gottgörelse inte finansieras av en konkurrent eller av någon som är beroende av näringsidkaren. Utredningen anser att dessa begränsningar utgör ett tillräckligt skydd mot risken för att en tredjepartsfinansier får ett oönskat inflytande över en grupptalan som är till nackdel för gruppmedlemmarna. Utgångspunkten bör vara att den godkända enheten har rätt att fatta de beslut om inledandet av en grupptalan som den anser är bäst för gruppen. Kravet på underrättelsen till gruppmedlemmarna, den bestämmelse om tredjepartsfinansiering som föreslås tillsammans med övriga regler i lagen om grupprättegång till skydd för gruppens medlemmar innebär enligt utredningens mening tillräckliga rättssäkerhetsgarantier.

För att en tredjepartsfinansiering överhuvudtaget ska bli aktuellt krävs att en tredjepartsfinansier bedömer att grupptalan ur ett ekonomiskt perspektiv är tillräckligt intressant för att överhuvudtaget finansiera en sådan. Med en opt-in ordning riskerar gruppen att bli alldeles för liten för att en tredjepartsfinansier ska finansiera en sådan. Därför är det en förutsättning för att en godkänd enhet ska få en finansier intresserad av grupptalan att gruppen blir tillräckligt stor, vilket förutsätter en opt-out möjlighet.

Utbetalning av medel för gottgörelse

I utredningen finns förslag vad som gäller vid utbetalning av medel för gottgörelse och vad som ska gälla när medlem som berörs av beslutet inte ger sig tillkänna. Vi har inga invändningar mot förslaget att gruppmedlem som inte ger sig till känna inom den tre månader långa tidsfristen, förlorar sin rätt till medlen. Medel som gruppmedlemmar inte har gjort anspråk på ska då fördelas mellan övriga gruppmedlemmar om utbetalningen av medlen kan ske i samband med att det belopp som en gruppmedlem har rätt till enligt domen, betalas ut. I annat fall ska sådana medel fördelas mellan övriga gruppmedlemmar om beloppet uppgår till minst 100 kronor per gruppmedlem och annars tillfalla den godkända enheten. Men vi tror dessutom att det skulle kunna vara i konsumentkollektivets intresse om fördelningen av medel som ingen gruppmedlem har gjort anspråk på även bör kunna tillfalla en tvistfinansier om en godkänd enhet vill träffa sådan överenskommelse. Vi föreslår därför att en godkänd enhet ska kunna komma överens med en finansier, som normalt sett får ut sin ersättning genom de inprocessade medlen, om ett lägre

baspris, men med tillägg för att finansiären kan tillgodoräkna sig överskjutande belopp som ingen enskild medlem gör anspråk på. I så skulle det bli ”billigare” för de aktiva medlemmarna eftersom en del av finansiärens ersättning kommer från övriga inaktiva medlemmar och de aktiva medlemmarna får behålla en större del av sitt enskilda krav. Om alla konsumenter kräver ut sin andel får var och en en lägre pris än annars, under förutsättning att den godkända enheten avtalat om en sådan prismodell.

Koppling till tillgänglighetsdirektivet

Vi vill dessutom ställa oss bakom det förslag som vår medlemsorganisation Funktionsrätt Sverige har framfört i sitt remissvar: Att koppla genomförande av EU:s grupptalandirektiv till tillgänglighetsdirektivet. Det är av stor vikt att tillgång till rättvisa för konsumenter med funktionsnedsättning stärks bland annat genom att konsumenter med funktionsnedsättning också får bättre möjlighet även i Sverige, att ta frågor till domstol. Konkret kan det lösas till exempel genom ett tillägg till 16 § som rör tillämpningsområdet för grupptalan.

Genom att koppla samman de båda direktiven i svensk lag har regeringen möjlighet att omsätta ambitionen i regeringsförklaringen 2022 i handling. ”Personer med funktionsnedsättning ska kunna vara fullt delaktiga i samhället utan att utsättas för diskriminering. Att integrera funktionsrättsperspektivet i fler politik- och samhällsområden är fortsatt i fokus.”

Sammanfattning

Sveriges Konsumenter tillstyrker i huvudsak betänkandets förslag, men vi föreslår ett fortsatt utredande eller kartläggande gällande möjligheten till opt-out. Särskilt för de fall där beloppet man tvistar om är litet, men berör många konsumenter och skadan för konsumentkollektivet som helhet därigenom blir stor. Särskilt utsatta konsumenter såsom äldre, funktionsnedsatta och konsumenter med dåliga språkkunskaper är de som i större omfattning har svårt att veta hur de ska agera för att få rättelse när dom råkat ut för oseriösa näringsidkare eller av annan anledning råkat illa ut, men inte kan eller vågar tvista för sin rätt. Än mer utlämnad är man som konsument då många kommuner dragit ner på den kommunala konsumentvägledningen till ett minimum, om den ens finns kvar. Om man håller fast vid opt-in som enda möjlighet finns risk att inte den godkända organisationen lyckas få kontakt med tillräckligt många konsumenter som aktivt vill anmäla sig till gruppen. Det kan i sin tur leda till att man inte kan hitta någon finansiär som ser en gruppvis som tillräckligt intressant eller lönsam att finansiera. Då skulle inte heller denna möjlighet att genom en ny lag om grupptalan skydda konsumenters kollektiva intresse, bli det verktyg som den skulle kunna bli med ett opt-out förfarande.

Stockholm dag som ovan

Jan Bertoft
generalsekreterare

Box 38001, 100 64 Stockholm
BESÖK Hornsgatan 172
TELEFON 08 674 43 00
info@sverigeskonsumenter.se
www.sverigeskonsumenter.se

Box 38001, 100 64 Stockholm
BESÖK Hornsgatan 172
TELEFON 08 674 43 00
info@sverigeskonsumenter.se
www.sverigeskonsumenter.se